

BUITEN

5^E JAARGANG N^O. 13.

ZATERDAG 1 APRIL 1911.

Foto E. Miedema.

REGENDAG.

INHOUD:

REGENDAG. ILLUSTRATIE	BLZ. 145
JEAN EN DE SCHUTTERIJ (VERVOLG), DOOR A. F. VAN BEURDEN	146
CORRESPONDENTIE	147
HET OUD-PRINSESSE-HOF TE LEEUWARDEN, GEÏLL. BLZ. 148—150 BOSKOOP, DOOR E. TH. W., GEÏLLUSTREERD	BLZ. 150
LANGS DIJKEN EN WEGEN, DOOR J. VIJVERBERG, GEÏLL.	152
CYCLAMEN PERSICUM, DOOR E. TH. W., GEÏLLUSTREERD	153
HOE SPONSEN ONS BEREIKEN (SLOT), DOOR D. J. VAN DE VEN, GEÏLLUSTREERD	155

BERICHTEN VAN REDACTIE EN UITGEVERS.

Alle kopij ook die met illustraties, zomede afzonderlijke illustraties (fotografieën, teekeningen, enz.), gelieve men te zenden aan de redactie, Rokin 74—76, Amsterdam. Duidelijke naam en adresvermelding wordt verzocht ook achter op de foto's.

De uitgevers verzoeken beleefdijk dit blad te noemen als men naar aanleiding van eene advertentie, een aanvraag of een bestelling aan een adverteerder doet.

Het auteursrecht voor den inhoud van dit blad wordt verzekerd overeenkomstig de Wet van 28 Juni 1881, Stbl. No. 214.

JEAN EN DE SCHUTTERIJ.

(Vervolg).

SLECHTS een vijftig passen was hij nog van den „goljen Ules” verwijderd, toen hem iemand op den schouder tikte. En wie stond voor hem? O! speling van 't noodlot! „dè verdulde schreur,” de echte „pumpeler” met de „rooi naas” en 't gezicht, „of ter op Sint An de loes geschjoaten haai” 1).

In Jean's geheugen begon het te werken en te draaien; zijn vrouws laatste vermaning trad hem levendig voor den geest. „Vreug heivers” riep het duizendvoudig in al de denkkamertjes zijner hersenkas. Hij wilde zich met een praatje van den „schreur” afmaken.

Maar de „schreur” „plekde as klet” 2). Hij kon hem niet kwijt worden; en Jean dacht er met een enkel offer aan de omstandigheden van af te komen. De „schreur” stelde hem voor, een „inkel drupke” te drinke, en daarbij dan eens te „kallen” over de „nu boks”, waarover Jean laatst met hem gesproken had.

Jean hoorde deze mededeeling met verbazing en spijt tevens, want uit deze vraag bleek, dat, toen hij laatst zoo „là-là” thuis gekomen was, hij zich tegen den „zoepnikkel vergèten” 3) had, en hem het maken der „boks” toegezegd. 't Kon best zijn, maar om geen argwaan te geven, wat hij eigenlijk in de stad deed, moest Jean van den nood een deugd maken, en ging mede. Dat was de eerste stap op den verkeerden weg.

Maar „mer ei glaas versch, det zeg ich tich, schreur” — sprak Jean bij het betreden der herberg.

„Waat,” zei de schreur, „noe beer, dè groote pool 'smurges zoo vreug in 't lief, wo scharlt 4) det op! Nè,” riep hij triomfantelijk uit, „kort voor 5), det maakt de pierelinge 6) dood.”

En Jean zwichtte voor de schnaps-filosofie van den grappigen schreur, en dronk het eerste op de gezondheid van collega schreur.

Grootmoedig van aard was Jean steeds geweest, en daarom „moste de glâskes nog ins volgedaon wère”. „Op ei bein kos men ouch neet gaon”, zei de schreur.

Jean vond dat Wullem aardig praatte; het gewoel in 't café beviel hem, en zoo bleef hij „plekke”.

En alzo geschiedde het op dien gedenkwaardigen marktdag, dat de drank kwam in den man, en dus de wijsheid in de kan.

De eerste daalder was spoedig gewisseld, en de markten smolten tot „krentjes” 7), de „krentjes” tot „neetjes” 8), en verdwenen tegelijk met de vrees voor zijn vrouw en de illusie van de nieuwe „boks mit helpe”. Wat maalde hij er eigenlijk ook om, of hij Zondags met een „gries” of een „broen boks” rond trok; iedereen kende hem in Wiel en de „vrèemde” gingen hem „niks aan”.

En nu werd er „good gekernèld”. De boerinetjes met hare roode „plakken” 9) en hoofddoeken, de varkenskooplui met hunne

1) Sint Anna, patrones der kleermakers. De kleermakers schieten op den patroondag niet met pijlen, maar met naalden. 2) Plakke als klissen. 3) Vergist. 4) Lijkt. 5) Kort voeder, jenever. 6) Wormen. 7) Vijftig pfennigstukken. 8) Zilveren twintig-pfennigstukken. 9) Doeken.

lang „keelen” 1) en „schmikken” 2), de Pruisische „zelfkantjers” met hunne platte petten, hunne vierkante gezichten, de kippen met hunne tot dooddrukkens toe gevulde manden zij waren reeds alle huiswaarts gestevend. Zelfs de Mestreechse posteleinwiever” paktten hunne breekbare waar reeds in, toen het fraaie paar, Jean en de schreur, in zigzaglijnen de Markt overtrokken. Jean had eerst beproefd, zich goed te houden, en daarom de lange lijn, die den wit ingelegden kant van den rijweg maakte, trachten te volgen. Maar 't ging onmogelijk!

Dan stiet hij tegen zijn drankgenoot, den Schreur, aan; dan dobberden zij beide // eendrachtig vaneen, om later weer, als door 't noodlot gedreven, in 't midden van den weg tegen elkaar te klotsen.

Jean had „eine verkesdors” 3) en was „licht in de kop”, en de schreur was ook niet „proaper”, maar één doelwit wendelde in beider hersenkas rond en leidde hunne schreden naar

SINTERKLOEUSKE

eene herberg met overdekte „beugelbaan”. De „schreur” had onzen vriend uitgedaagd, om „veur veer daalder” met hem te „beugelen”.

„Kom mer is op, doeë, es-te durfs; dan zal ich tich ens bewieze, das te nieks kons, menke,” had de schreur trotschelijk in „de volle compenie” uitgeroepen; en dat was Jean te veel.

Dat mocht hij, de matador van de Wielder beugelaars, zich niet laten zeggen; hij, die nooit anders bij den eersten aanzet speelde als „schmiete zes” 4), en dan met juisten worp zijn zwaren bal door de „port” of den ring wierp.

En zij begonnen het spel. Dat was de tweede pas op den verkeerden weg.

Het scheen echter dat „der duvel” zich met den schreur verbonden had. Jean sloeg zich ieder keer „euver” en achterdoor, en toen de partij „dobbel oet” was, wandelden de vier daalders over in den zak van den schreur.

Dat moest Jean ondervinden in de bitterheid zijns gemoeds en met spijt, maar 't moest gebeuren.

Nu zag Jean eerst al de ellende van den dag in; hij bleef echter maar doorbeugelen om zijn geweten te stillen, en toen hij ten slotte zijn gelag niet betalen kon, kegelde de kastelein hem heel natuurlijk de deur uit.

Met den rouw in 't hart, pijn in 't hoofd, zwakte in de beenen, stond Jean op de Groote Markt.

Bah, de stad had geene aantrekkelijkheid meer voor hem; die was goed voor „lu wie de schreur, aafzetters en anger tuug”.

Na eenig nadenken, zoo goed en zoo kwaad als dit met zijn verhit en verward brein ging, besloot hij in „Goads naam” maar op huis aan te wandelen. Met loome schreden trok hij „heivers”.

NAAR HUIS EN NAAR DE MAAN.

Op de scheiding van Roermond en Wiel ligt een inzinking, de Galgenkuil.

De Galgenkuil was voorheen de gerichtsplaats van 't dorp. Menige misdadiger moest hier zijn ellendig leven laten, en werd daar onder de galg begraven.

Thans was de plaats nog niet aangenamer geworden. De groote kuil deed dienst als paardenkerkhof, en door de prachtig opgeschoten eiken en denneboomen droegen, door den wind bewogen, al ruischende en suizende, de klachten der ongelukkigen verder, die hier den tol aan de menschelijke gerechtigheid betaalden. Hier weigerden zijne beenen den dienst, en besloot hij, zich wat rust te gunnen.

Was Jean niet in abnormalen toestand geweest, dan had hij zeer zeker niet deze plaats als rustoord gekozen. Vijf minuten wilde hij slapen en dan naar huis trekken.

Hoe 't dáár zou afloopen, dat was hem nog een raadsel. En zooals 't meer geschiedt, gebeurde 't ook hier; hij dommelde in.

De gebeurtenissen van den dag schoten af en toe als bliksem-schichten door het donkere verstandszwerm.

Plotseling werd 't geheel licht.

Gloeïende „boksen” in sulphuriek licht gehuld, hielden recht voor hem een heksendans. Hij wendde het gezicht af, maar daar stond de galg voor hem en, waarachtig, in plaats van een veroordeelde, bengelde de nieuwe „boks mit helpe” aan het schandhout.

Zij wong zich in allerlei bespottelijke bochten. Zelfs aan den toren van Wiel hing een „boks” aan den vlaggestok, die anders, bij schutterlijke gelegenheden, de driekleur droeg. „'t Heksde hie”. Hij werd bang, en wilde voort.

Maar plotseling voelde hij zijn lichaam ineenkrimpen, kogelrond worden, en hij begon te rollen, altijd maar op huis in; daar lag 't huis vóór hem, maar er langs ging 't, verder door naar de moerassen van het Holtbroek, door de weiden en . . . bons, daar lag hij, hij Jean Smits van Wiel, de gevierde schutterkapitein, midden in 't moeras op een eilandje.

Hij kon er niet af.

Heere, Heere, was ik maar thuis. . . . Maar daar waren de gloeiende „boksen” weer. Hu! wat een gezicht. Ik moet weg, riep hij. Kwam die „kuluut” of ooeivaar, die daar zat — wat was het? — maar wat korter bij. Hij komt, in doodsangst grijpt Jean

1) Kielen. 2) Zweepen. 3) Erge dorst. 4) Eén in een zet, met kracht door den ring geworpen bal telt zes punten

hem bij de pooten, en deze, ook niet mis, vaart met hem verschrikt de lucht in, altijd hooger. Diep onder zich ziet Jean 't Holtbroek zakken en verdwijnen; alsook den toren van Wiel. Hij ziet de stad, zelfs de kroeg, waar zijne daalders bleven, en 't wordt hem bang te moede. Tien minuten had de luchtvaart reeds, volgens zijn meening, geduurd, toen hij boven zich in de ijle lucht eens schitterend witten bol bemerkte, die hoe langer hoe grooter werd.

O! dat is de maan, dacht hij. Nu kom ik toch ergens terecht, en vind er wellicht mijn daalders terug, die al zoo lang op reis zijn.

Zijn klapwiekend en snaterend voertuig zette hem op den lichtenden bol neer.

Hij laat los, en is werkelijk op de Maan aangeland.

Gemakkelijk was zijne zitplaats niet, want de Maan was glad als sneeuw. Hij schoof in zijn angst er af, maar kon zich nog gelukkig aan een uitstekenden balk grijpen, en hing zoo tusschen Maan en aarde in een allerbenauwendste positie.

„Heere! Nelke!” riep de Wielder beugelmatador, wien het hart in de schoenen begon te zakken; „Nelke, wo bus-te dan? Ich bin hie!” Maar niet Nelke kwam, maar een ander personage.

Vlak voor hem was een deurtje, en dat ging open.

Een van die Auvermannetjes, waarvan hij zooveel had hooren vertellen, precies een broertje van dat „klein dink”, dat hem 's morgens vergezeld had, stapte er uit, hield zich aan den stijl vast, en kapte met een grooten bijl den balk af.

Met een gil viel Jean naar beneden in den eindeloozen, onpeilbaren afgrond. De gruwelijk snelle, steeds versnellende vaart sneed hem bijna den adem af. Werktuiglijk sloeg hij de moede ooggen open.

Diep onder hem ziet hij eene rij kraanvogels trekken in eene prachtige V. Hij snelt ze als een bliksemstraal voorbij, grijpt er naar, maar grijpt mis. Hij nadert de aarde, en ziet met klimmenden angst naar beneden.

Daar ligt Swaarheim, de kerk, het station, het huis van zijn zwager, en daar raast en brult de sneltrein van elf ure. Vóór hij verder kan denken, knakt, kraakt, kreukt hij door een geweldigen val, en hij voelt gloeiende pijn in den rug. De arme Jean Smits ligt op den tender der locomotief. Hij wordt een eind weegs medegesleurd, maar de machine werpt hem ten slotte in een moddersloot. Hij wordt ijskoud, snuift zelfs den moerasgeur op.

Terwijl de gloeiende lantaarn van de locomotief hem met een verblindend licht tot afscheid beschijnt, verandert plotseling het toneel dier hellevizioenen.

(Slot volgt).

CORRESPONDENTIE.

VINKEN VANGEN.

Aan de Redactie van „Buiten”.

Mijne Heeren.

Van de oprichting af tot op heden ben ik geabonneerd op uw prachtig en interessant weekblad „Buiten” en geeft het mij voortdurend aangename en tevens leerrijke lectuur. Des te jammer vind ik het, wanneer er een artikel in voorkomt, dat van onkunde en verkeerde voorstelling getuigt. Om nu polemiek uit te lokken, is geenszins mijn doel, daarvoor is „Buiten” m. i. niet geschikt. Toch wensch ik u, mijne heeren Redacteuren, er opmerkzaam op te maken, dat in het artikel over *Vinken vangen* onwaarheid en overdrijving in niet geringe maat voorkomen, en dat nog wel door iemand als de heer Daalder, van wien ik op ornithologisch gebied gewend ben ware natuurgetrouwe beschrijvingen in andere maand- en weekbladen te lezen. Mij dunkt, de heer D. heeft zich dan ook door een of ander ziekelijk, weekhartig dierenbeschermverkeerder doen inlichten. Vooreerst is het onjuist, dat de vink niet door de wet beschermd is. Volgens de Vogelwet mag hij even als zijn soortgenooten slechts gevangen worden in de drie laatste maanden van het jaar, m. i. zeer terecht, daar ze in die maanden door ons land trekkende, voor den landbouw *schadelijk* zijn. Hier op de Veluwe moet men die duizenden zaadeters maar eens zien, die op den pas met rogge gezaaide akkers huishouden.

In 't voorjaar en des zomers als ze met insecten hunne jongen voederen zijn ze wel eenig nut aanbrenghend, maar hoevelen zijn dat hier te lande, vergeleken bij de miljoenen die over ons land in 't najaar van Scandinavië komen en in 't voorjaar weer hunne broeiplaatsen in 't hooge Noorden opzoeken.

Van die trekvinken broeden er hier te lande hoogst zelden — vooral keepen niet. — Gedurende een 20 tal jaren dat ik in de duinstreek woonde, hield ik er steeds een vinkenbaan op na en durf dus gerust verklaren bevoegd te zijn die liefhebberij, in de details zelfs, te kennen. De heer D. schrijft dat men de blinde vinken de ooggen heeft *uitgebrand*, dat bewijst dat ZEd. het niet zelf onderzocht heeft maar van „hooren zeggen” weet. Aan lokvogels met *uitgebrande* ooggen zou een vinker niets hebben, want zulk een vogel zou *nooit* zingen. Het geval is aldus: In de maanden October—November slaat (zingt) geen ziende vink meer, en daarom schroeit men de boven en beneden oogleden aan elkaar, en houdt ze dan eenige weken in een duister vertrek. Komen ze dan buiten in de zonneschijn, dan zien ze wel degelijk licht door hunne oogleden schemeren. Ze vermoeden dat het voorjaar is, de sexueele aandrift wordt opgewekt, en ze zingen hun hoogste lied uit. Ook wij menschen, als we onze oogleden zachtjes toeknippen en ons naar de zon keeren, zien door onze oogleden het licht. Dat er tegenwoordig minder vinken gevangen worden dan vroeger, is geenszins toe te schrijven aan

't dunnen der gelederen. In de jaren, dat de Haarlemmermeer en andere plassen nog niet droog gelegd waren, trokken de vinken meer langs den duinreep, daar ze, onnoodig geen groote watervlakten gaarne overvliegen. Daar in 't duin waren vroeger ettelijke vinkenbanen, thans nog maar weinige.

Wat het eten van vinken betreft, hetgeen door sommigen zoo sterk wordt afgekeurd omdat ze zoo klein zijn, — eilieve wie eet er één garnaal?, wie één oester?, de meerderheid vult de leemte aan. Gaarne wil ik aannemen dat er van die ziekelijke vogelbeschermers (in de huiskamer!) zijn, wie zuurkool met spek genoegzaam 't verhemelte streelt, maar misgun ook anderen niet wat fijner van proef te zijn. Waarom is het zoo-veel vreedder een vink te dooden, dan een garnaal of een oester?

Ziet hier, mijne heeren, de uiting van een abonné, die van oordeel is, dat het weekblad „Buiten”, door vele sportmannen, liefhebbers van het buitenleven en genoegens van de vrije natuur gelezen wordende, er op is aangewezen om zich niet door al te ziekelijk nerveuze inblazingen te laten influenceeren. v. H.

* * *

Geachte Redactie!

Vriendelijk dank ik u voor de mij geboden gelegenheid tot verweer tegenover den heer v. H., die mij van onwaarheid en overdrijving beschuldigt, na hulde gebracht te hebben aan andere natuurgetrouwe beschrijvingen mijnerzijds.

Maar...! De heer v. H. zegt, dat de vink bij de Vogelwet (zoogenaamde) beschermd wordt. Waar staat zulks? Noch de wet zelve, noch een der Kon. besluiten zegt iets in het belang van de vinken. En in de Jachtwet, Art. 21, staat alleen, dat schriftelijke vergunning of gezelschap van eigenaar of rechthebbende noodig is voor het vangen van vinken op gronden van derden. Wie is hier onwaar?

Of bij de utiliteitsbalans de arm van het nut of die der schade zal doorslaan, zal wel niet aangegeven zijn. De diagnose in deze is niet gemakkelijk te trekken.

Dat de heer v. H. meer ervaring heeft op de vinkenbaan dan ik, wil ik gaarne toegeven. Slechts tweemaal heb ik eene dergelijke, mij niet aangename, vangegelegheid gezien. Dat aan enkele lokvinken de oogleden aan elkaar geschroeid worden, was mij niet bekend. Niettemin vind ik ook deze handelwijze eene onmenselijke en een marteling voor de arme, weerlooze vogeltjes.

Dat ik meer gevoel voor een vink dan voor een garnaal, kan een kwestie van smaak zijn, natuurlijk in figuurlijke beteekenis. De vink in zijn intieme leven is voor mij een voorwerp van verheffing, evenals vele andere vogels dat zijn; de garnaal heb ik nog te weinig in haar liefdeleven kunnen nagaan.

De heer v. H. deelt mij, zoo tusschen de regels door, in bij de ziekelijke vogelbeschermers, die hunne theorieën in de huiskamer beoefenen.

Gij, geachte Redactie, kent mij beter, en honderden, die met mij het rijke vogelleven van het eiland, waarop ik woon, hebben gadeslagen, weten het, dat ik gaarne beschermend optreed voor onze geveugelde vrienden, die onze aarde zoo schoon doen zijn en ons leven zoo veraangenamen. Ook misgun ik den weidelijken jager zijne prachtschoten en zijne doubletten niet, terwijl ik gaarne wil medewerken tot verhooging van de genoegens, die de schoone, vrije natuur ons kan geven. Niettemin blijf ik te velde trekken tegen vogelmoord en eierroof, al wordt dit dan door den heer v. H. ook als ziekelijk en nerveus gequalificeerd. Vogelbeschermers en vogelvangsters kunnen het niet in alles eens zijn.

Geloof mij, geachte Redactie, dat ik in waardeering voor „Buiten” niet voor den heer v. H., wie hij ook zij, onderdoe.

Met vriendelijken dank, J. DAALDER DZ.

Gaarne allen schijn van eenzijdigheid in ons blad willende vermijden, hebben wij met aandrang den heer v. H. gevraagd zijn brief te mogen plaatsen en den heer Daalder daarbij gelegenheid tot antwoorden te geven. Wij plaatsen het schrijven van den heer v. H. ongewijzigd, maar laten, om misvatting te voorkomen, hieronder een zin uit een later ons toegezonden brief volgen, waaruit blijkt, dat deze heer ook het schroeien der oogleden wel degelijk wreed vindt.

„Ik hield geen copie van dat schrijven, doch het zou me al erg verwonderen, wanneer ik het blindmaken der vinken als *niet* wreed zou hebben voorgesteld, daartoe ben ik een veel te groot liefhebber van vogels.” RED.

B. N. te Huizen (N. H.) De tuinbouwschool voor meisjes bij Leiden, bedoeld in het artikel: „De Vrouw buiten”, is: De Tuinbouw-inrichting voor meisjes „Het Huis te Lande” te Rijswijk. Eene beschrijving van deze inrichting komt voor in No. 14 van den eersten jaargang van „Buiten.”

J. v. d. P. te Rotterdam. Voor plantenwater bestaan verschillende recepten. Hier volgen er twee:

1° Recept: Op 1 L. gedistilleerd water:
1 Gram Salpeterzure kali. 0,5 Gram Zwavelzure magnesia.
0,5 „ Chloornatrium. 0,5 „ Phosphorzure kalk.
1 „ Zwavelzure kalk

Bij dit alles eenige druppels eener verdunde oplossing van *ijzerchloride*.

2° Recept: Op 7 L. gedistilleerd water:
4 Gram Ca. N₂ O₆. 1 Gram H₂ K. P. O₄
1 „ K. N. O₃. 0,5 „ K. Cl.
1 „ Mg. S. O₄ + 7 H₂ O.

Daarbij 3 à 6 druppels chloor-ijzer oplossing.

Dit laatste recept heeft het voordeel, dat de zouten geheel oplossen en dat zij onderling moeilijk scheikundige verbindingen aangaan, zoodat het water niet zoo vaak ververscht behoeft te worden.

HET OUD-PRINSESSE-HOF TE LEEUWARDEN. VOORZIJDE.

HET OUD-PRINSESSE-HOF TE LEEUWARDEN.

ONDER de parochie Oldenhove, ten Westen van Leeuwarden, verrees in het begin der 15^e eeuw een aanzienlijk kasteel, bestaande uit een sterk steenen gebouw, dat met toren en vleugels, voorplein en ringmuur, een statelijk voorkomen had.

Deze stins, Papingastins genaamd, ontleende, evenals de ten Noorden daarvan gelegen gronden, onder den naam van Papingafenne bekend, haren naam aan het adellijk geslacht Papinga of Papema, welk geslacht, uit Oost-Friesland herkomstig, dit gebouw in eigendom bezat, en daarin eene eigene kapel onderhield, welke door een afzonderlijk kapelaan bediend werd.

Bij de uitbreiding van de versterkingen rond de stad in 1484, werd deze stins binnen Leeuwarden getrokken, en werd de stadsgraat aan de achterzijde door de Papingafenne gegraven.

Weinige jaren na 1580 kwam het huis, aan de Zuidzijde door de Groote Kerkstraat begrensde, in eigendom aan het geslacht Liauckama, hetwelk er zijn naam aan schonk, in welks eigendom het nog was in 1644, toen het bewoond werd door Juliana van Liauckama, weduwe van Everhard van Pipenpoi, Ridder, Heer van Merchten, en hare zuster Catharina, gehuwd met Theodoor van der Laan, Ridder, Heer van Scrick.

Na het overlijden dezer gezusters, werd het gebouw omstreeks 1650 in drie verschillende woningen gesplitst. De westelijke vleugel, het kleinste der drie perceelen, werd aanvankelijk nog bewoond door genoemden Heer van der Laan, tot deze het perceel verkocht aan de familie van Glinstra. Het middengebouw kwam in eigendom aan een lid van het geslacht van Aylva, aan wien, naar alle waarschijnlijkheid, de fraaie gevel te danken is, welke het gebouw thans nog tot sieraad strekt, welks hoofdingang, toen het Liauckamahuis nog één geheel uitmaakte, ter zijde van den toren in den hoek naast den Oostelijken vleugel gelegen, in het midden van het huis werd aangebracht. Van laatstgemelden vleugel werd Damas van Loo de eigenaar, na wiens dood het perceel gekocht werd door den bekenden staatsman en ambassadeur Willem van Haren, die, in 1703 overleden, het pand naliet aan zijnen neef Willem van Haren, grietman van West-Stellingwerf.

Geen tachtig jaren verlieden, of de huizingen, welke eertijds samen een geheel vormden, zouden te dien aanzien de dagen van weleer zien herleven.

Daartoe diende de omstandigheid dat Prinses Maria Louisa,

geboren Landgravinne van Hessen-Kassel, de weduwe van den aan den Moerdijk verdrongen Stadhouders Johan Willem Friso, Prins van Nassau-Dietz, die als voogdes over haren zoon Prins Willem IV het stadhouderlijke Hof te Leeuwarden bewoonde, naar eene voor haren rang passende woning uitzag, welke zij zou kunnen betrekken, wanneer laatstgenoemde, bij zijne meerderjarigheid in 1731, het bewind zou aanvaarden.

Met dat doel kocht de Prinses Douairière den 17 Jan. 1729 van Duco van Haren, grietman van Stellingwerf, diens woning, uitmakende den met een trapgevel versierden Oostelijken vleugel van meergemeld Huis, voor de sommen van 5700 car. guld.

Den 1 Maart 1730 werd Hare Hoogheid, door koop van de toenmalige eigenaren C. baron van Aylva, grietman van Wonseradeel, en diens echtgenoot Juliaana Sophia barones van Schwartzberg en Hohenlandsberg, voor 19.000 car. guld., eigenares van het hoofd- of middengebouw, in de desbetreffende koopakte aangeduid als de „grootte heerlijke huysinge in de Groote Kerkstraat binnen Leeuwarden, met desselvs voorplaats, hovinge, stal, koetshuis, met reed en gang achter over de vaart gerechtigd met actien, servituten en gerechtigheden, speciaaljk dat de binnenkamer het recht van vrije ligtscheppinge heeft over de huysinge ten Westen”.

Laatstbedoelde „huysinge”, waarvan eigenares was Johanna van Wyckel, weduwe Glinstra, werd weinige maanden later evenzeer door haar gekocht.

De drie perceelen werden alsnu weder tot één geheel vereenigd, en de toegang, in het midden van het hoofdgebouw aanwezig, werd weder dichtgemaakt en door een raam vervangen. Hoofdingang werd wederom, evenals in vroegere tijden, de toegang tot het Oostelijk gedeelte van het gebouw, naast den toren, welks top thans niet meer bestaat; de zalen en vertrekken werden op vorstelijke wijze betimmerd, lambrizeeringen en vensterbanken, deuren en omljstingen werden in kunstig snijwerk aangebracht, de wanden met tapijten behangsels en borduurwerk bekleed, terwijl het vertrek, aan het einde van den achter het middengebouw zich bevindenden vleugel tot bidkapel van de Prinses werd ingericht.

Veel jaren later, na den dood der Prinses, gingen gemelde perceelen weder in andere handen over. De daartoe betrekkelijke koopakten, op het gemeente-archief te Leeuwarden aanwezig, waarvan vooral die van het hoofdgebouw, dd. 8 Febr. 1766,

HET OUD-PRINSESSE-HOF TE LEEUWARDEN. DE TUIN.

belangrijk is wegens hare uitvoerigheid, stellen ons in staat ons een beeld te vormen van de indeeling van het door de Prinses bewoonde Hof.

De hoofdingang, met een paar stoeptreden te bereiken, en van eene fraaie poort voorzien, leidde tot het voorhuis, ter rechterzijde waarvan, door een portaal, waar zich nog de torentrap bevindt, de gang bereikt werd, door welke men in den tuin kwam, welke gang tot vijf vertrekken leidde, waarvan een aan de straat gelegen was, en twee andere, door de gang gescheiden, uitzicht hadden in den tuin. Onder deze vertrekken bevonden zich groote verwulfd kelders, waarin o.m. werden aangetroffen „een keuken met „een groote ruime schoorsteen, bak- „oven, braadheerd, fournuizen met „ijzeren platen, een vastgemetselde „koperen ketel met kraan, groote „watersteen, regen- en putwater- „pompen met koperen kranen.”

De links van de gang gelegen kamer, welke door een portebrijsée ook van uit het voorhuis kon worden betreden, grensde aan het middengebouw.

Het eerst bereikte men daar de eetzaal, door middel van een deur in den tusschenmuur. Deze toegang is thans toegemetseld; de kastdeur, in de eetzaal aanwezig, is echter nog dezelfde als voorheen. Deze zaal, die in den tuin uitziet, was voorzien van een houten lambrizeering, fraai gesneden deuren en goudlederen behang. Boven den schoorsteenmantel bevonden zich spiegels in vergulde omlijstingen, waarboven het goed geschilderde portret van Johan Willem Friso's vader, Hendrik Casimir II, op 12-jarigen leeftijd, in 1669 vervaardigd door P. Nason. Een en ander bevindt zich nog in die zaal. Voor

de ramen hingen blauwe zijden damasten gordijnen; tusschen de ramen was een damspiegel.

Aan de straatzijde bevonden zich drie in elkander loopende vertrekken: a. een groote kamer, van uit de eetkamer te bereiken, met drie schuiframen; deze zaal was „met Tapeet behangen, was voorzien van bruin sijden gordijnen voor de deuren en glazen, en verciert met geschildert Plafon, vergulde schoor-

HET OUD-PRINSESSE-HOF TE LEEUWARDEN. DE EETZAAL.

HET OUD-PRINSESSE-HOF TE LEEUWARDEN. DE TRAP.

steen, waarin een spiegel en een bloemstuk en twee schilderijen boven de beide deuren"; *b.* een kamer met twee ramen (te voren bevond zich daar, evenals thans, de vestibule), met roode zijde behangen, witte geborduurde zijden glasgordijnen, twee hoekkasten met spiegelglazen, en een damspiegel; *c.* eene kamer, eveneens met twee ramen, „voorzien met een Tapeetbehangsel, geschilderd Plafon, en een wit marmeren schoorsteen, verciert met spiegels en geslepen platen". (Deze schoorsteenbekleding en spiegels zijn bij de laatste restauratie naar de voorkamer, te voren sub *a* aangeduid, overgebracht).

Achter dit vertrek trof men eene suite van twee kamers en twee kabinetjes, met fluweel of zijde behangen, aan, leidende naar het laatste vertrek in den achtervleugel van het middengebouw, van waar een trap in den tuin afdaalde. Dit vertrek, waar de Prinses gewoon was zich in godsdienstige overpeinzingen en gebeden af te zonderen, was „met swart fluweel, waarop

HET OUD-PRINSESSE-HOF TE LEEUWARDEN. DE EETZAAL.

„geborduurde Chineesche figuren genaaid zijn, behangen, en „voorsien met swarte vergulde Lambriseering, gegipst Plafon „met spiegels, marmere schoorsteenmantel, vergulde consoles, „en rood en swart gestreepte zijde glasgordijnen.”

Onder de laatst bedoelde vertrekken bevond zich de kelder, in vier deelen gescheiden, waarvan het gedeelte onder het bidvertrek een plafond en een marmeren vloer had.

In het portaal, achter de middenvoorkamer, bevond zich een marmeren „watersteen”, het mooie gebeeldhouwde fonteyntje, dat daar nog wordt aangetroffen, met zilveren hertenkop tot kraan; verder „twee Pompen tot Put en Regenwater, en een „ovaale eiken Trap, gaande naar de tweede étage.”

Van de voorkamer, sub *c* aangeduid, bereikt men door een doorgang, ten zuiden van den schoorsteen, in den tusschenmuur, de achterkamer van het westelijk gelegen perceel. Dit vertrek wordt in de koopakte van 21 Febr. 1766 beschreven als „een magnifique zaal in de Tuin uitsiende, met Tapeet behangen, en met houtte Lambriseering, gegipst Plafon, een marmere schoorsteenmantel, dubbele Engelsche schuifcosijnen, en een damspiegel.”

Naast dit vertrek bevond zich een kabinetje met groen zijden behangsel, witte en vergulde lambriseering, witmarmeren schoorsteenmantel, waarboven een spiegel en een schilderijtje.

Dit huis bevatte beneden nog vijf vertrekken, waarvan de kleine voorkamer met goudleer behangen was.

Op de tweede verdieping bevatte het oostelijk gelegen perceel vier vertrekken en een kabinetje, en op de derde verdieping een gelijk aantal voor de domestiquen. Het westelijk perceel had, boven, één vóór- en een achterkamer, benevens een kabinetje.

Het middengebouw had aan de voorzijde op de tweede verdieping drie kamers. Die, ten Oosten, met drie ramen, het slaapvertrek der Prinses, bevatte „groensijden behangsel en gordijnen, „en een Engelsche schoorsteen”. De daarnaast gelegen kamer bevatte de boekerij; de derde kamer, met twee ramen, was met blauwe en witte zijde behangen, en had een Engelschen schoorsteen. Een dwarsgang, achter die kamers, vormde de verbinding met de nevengelegen perceelen. Boven de eetzaal bevond zich een kamer in den tuinhutje, welke thans tot bibliotheek is ingericht. In den achtervleugel van het gebouw bevonden zich vertrekken voor domestiquen.

Ook door den grooten linnenzolder, uit de dwarsgang met een trap te bereiken, kon men in de belendende perceelen komen.

Achter den tuin, waarin zich eene vergulde vaas en een „zomerhuis met Engelsche glazen” bevond, was een stal voor negen paarden, een koetshuis, een groot schuur, en een waschhuis „voorzien met pompen tot put en regenwater, en een vastgemetselden koperen keetel met een kraan”.

Een brug over de vaart op het St. Jobsleem stelde de Prinses in de gelegenheid haar lusthof, den Prinsentuin, te bereiken, toenmaals naar den bekenden stijl van Le Notre ingericht en versierd. (Slot volgt).

BOSKOOP.

ONDER de interessantste en belangrijkste plaatsen van ons land, behoort ongetwijfeld Boskoop. Het is slechts een betrekkelijk klein dorp en toch overdrijven wij niet, wanneer wij zeggen, dat het een wereldreputatie heeft, ja er, met uitzondering van enkele onzer groote steden, wellicht geen plaats in ons land zoo wijd en zijd bekend is als dit tuinbouwdorp.

Een tuinbouwdorp noemen wij Boskoop en dat is het al sinds jaren geweest. De tuinbouwproducten gaan vandaar overal heen. Bijna geen wereldstreek is er of de Boskoopsche boomen en heesters worden er verkocht en slechts weinig grotere parken zijn er, zoowel in de Nieuwe als in de Oude Wereld, waarin geen heesters uit dit Nederlandsche dorp voorkomen.

Wanneer men met de boot van Leiden of Gouda aankomt, bemerkt men aldra de boomkwekerijen. Langs de Gouwe liggen zij geschaard, kwekerij aan kwekerij, akker aan akker, alles dicht beplant met de fraaiste bloemheesters, die bestemd zijn de buitenlandse tuinen te sieren.

Vreemd is het, dat een plaats, waar, zooals wij straks zullen zien, zoo'n bijzonder groote handel is, nog steeds niet aan het spoorwegnet is aangesloten. Voor een bezoeker is het zeker wel eens aardig om met de boot dit plaatsje te bereiken, doch voor den groothandel is dit gemis aan een goede verbinding al bijzonder lastig. De bodemgesteldheid echter, die dit dorp juist voor de kulturen zoo geschikt maakt, is oorzaak daarvan. De geheele bodem te Boskoop bestaat toch uit veen; veen en nog eens veen, doorsneden met talrijke slooten;

TYPISCHE BOSKOOPSCHE KWEEKKAS VAN BINNEN.

zoo slap is daar de grond, dat hij bij het voorbijgaan van een rijtuig trilt en wanneer des avonds een heipaal los er op wordt gezet, die den volgenden morgen door zijn eigen gewicht er voor een groot gedeelte in gezakt is.

Wil men dus Boskoop bereiken, dan moet men dit per boot doen, en wanneer de Maatschappij „de Volharding” er nu maar toe kon besluiten om een paar van haar oudste booten uit de vaart te nemen en door nieuwe te vervangen, dan is het werkelijk een alleraardigst tochtje, dat wij ieder kunnen aanbevelen.

Zeker zal deze Maatschappij in den tijd van de Grootte Bloemententoonstelling, die eerstdaags gehouden zal worden, wel voor beter materiaal zorgen, al was het alleen maar om haar goeden naam op te houden.

Aardige water- en poldergezichten kan men genieten, varende langs de dorpen Leiderdorp, Koudekerk en Alphen, en heeft men dit laatste dorp achter den rug, dan nadert men de Gouwe opstoomend aldra het welvarende dorp. Vanaf Gouda duurt de vaart wat korter, doch is er niet minder aardig om. Werkelijk de tocht naar Boskoop behoeft niemand af te schrikken om er heen te gaan en hem, die een van onze belangrijkste tuinbouwcentra en de daar voortgebrachte produkten in de grootste volmaaktheid wil zien, raden wij aan dezer dagen de daar te houden groote tentoonstelling te gaan bezichtigen, zij zullen zich dien tocht zeker niet berouwen.

Boskoop is reeds een zeer oude plaats. Reeds in het jaar 839 wordt melding gemaakt, dat een geweldige storm het dorp Busikope vernielde, terwijl in 1222 Graaf Willem I voor de rust van zijn ziel 100 ponden schonk aan de Abdij van Rijnsburg, om daarmede het eigendom, dat Oppbrecht van Amstel op zijn goederen te Boskoop had, af te lossen. Blijkbaar was het toen reeds een plaats van eenige beteekenis. Een goede honderd jaar later vinden wij opgegeven, dat de eerste slooten te Boskoop werden gegraven. Toen, in 1350, werd er dus een begin gemaakt met een geregelde kultuur en dat deze nogal wat beteekende, blijkt wel uit het feit, dat in 1458 bepaald werd, dat de procuratoren van het Anthony gilde des Zondags na St. Jan rekening en verantwoording moesten doen. Deze gewoonte is feitelijk nog steeds in zwang, later viel deze dag samen met de jaarmarkt, na 1853 met de kermis en nog steeds heeft bij gelegenheid daarvan de voornaamste afrekening plaats. Omtrent de ontwikkeling van den tuinbouw daar ter plaatse vonden wij nog vermeld, dat reeds in 1500 te Gouda een gilde voor tuinlieden voor Gouda en Omstreken, waartoe ook Boskoop behoorde, werd opgericht en in een oud werk wordt melding gemaakt, dat zich reeds in 1673 te Boskoop tal van enterijen bevonden. Deze namen blijkbaar hoe langer hoe meer in belangrijkheid toe, wat wel eigenaardig hieruit blijkt, dat in 1754 een veertigtal ingezetenen verzochten om dagelijks hun aardbeien, die toen tusschen de boomen werden gekweekt, met schipper Corn. Metselaar naar Amsterdam te mogen verzenden. Wel een bewijs, dat deze kultuur er toen nogal wat beteekende. Gedurende een lange tijdsruimte vinden wij nu niets omtrent de kwekerijen te Boskoop medegedeeld; dat men er echter met den tijd medeging, blijkt wel hieruit, dat er in 1860 de eerste kassen, speciaal voor bloemteelt, gebouwd werden en dat reeds in 1864 pogingen werden aangewend om Boskoop aan den spoorweg van Amsterdam naar Gouda

aangesloten te krijgen. Dat met de uitbreiding van den handel de correspondentie toenam, blijkt duidelijk uit het feit, dat er reeds in 1871 een postkantoor werd geopend. Wat daar de eerste jaren omging is ons niet bekend, doch reeds in 1878 werd er voor 2450 gulden aan postzegels verkocht en het pleit wel voor de uitbreiding van de plaats, dat dit bedrag in 1910 tot op 16527 45 gulden was gestegen. Hoezeer deze plaats dan ook vooruitgaat, blijkt wel hieruit, dat in het jaar 1500 het inwonersaantal slechts 500 bedroeg; in 1820 bedroeg het reeds 1500; in 1900 was dit aantal tot 4500 gestegen en op 31 Dec 1910 bedroeg het 6123. Wel een bewijs dat deze plaats zich gestadig blijft ontwikkelen. Waaraan heeft nu dit dorp zijn voordurenden vooruitgang te danken? Gerust durven wij hierop antwoorden: aan niets anders dan aan den Tuinbouw, gepaard aan een gezonde energie en ondernemingsgeest der bewoners. Steeds meer en meer breiden de kwekerijen zich uit, hoe langer hoe meer planten werden er gekweekt en toch kan gezegd worden, dat overproductie er slechts zelden is voorgekomen, omdat de kweekers steeds nieuwe markten wisten te vinden om hun producten van de hand te doen, en door veranderde kulturen er voor zorgden, dat wat zij kweekten steeds afzet vond. De kulturen van deze plaats kan men dan ook in een 8-tal tijdperken verdeelen, waarvan wel de voornaamsten zijn, die van de kultuur der Iepen, Wilgen en andere plantsoenboomen, dan die van de vruchtboomen en heesters, hierop volgden die van de Conifeeren, Hulsten en Magnolia's en toen die van de Clematis, Rhododendrons en Azalea's. De laatste kulturen hebben zich tot heden weten te handhaven, ook Conifeeren, hoewel slechts in bepaalde soorten, worden er nog gekweekt, doch in den laatsten tijd heeft ook de kultuur van heesters in potten er eveneens een zeer groote vlucht genomen.

De wereldkulturen van Boskoop zijn thans echter zeker wel de Rhododendrons, Azalea's en enkele Conifeeren, waarvoor het, zooals wij reeds zeiden, een welverdiende reputatie geniet.

Van welk een beteekenis de tuinbouw tegenwoordig daar ter plaatse is, blijkt wel uit de volgende cijfers, die wij ontleenen aan een onderzoek naar den toestand van den tuinbouw er in 1909 ingesteld. Uit dit onderzoek bleek, dat er dat jaar te Boskoop 358 personen als zelfstandige kweekers en 225 als aankomende kweekers gevestigd waren, en dat die te zamen een oppervlakte van 473.5 H.A. in kultuur hadden. De oppervlakte, die iedere kweeker beteelt, loopt uit den aard der zaak zeer uiteen, er zijn groote en kleine bedrijven, zoo bleek dat er tegen 102 kweekers, die slechts van 100—200 Rijnl. Roeden in kultuur hadden, er 8 waren, die kweekerijen bezaten met een oppervlakte van 3000—5000 Rijnl. Roeden.

Dat er in dergelijke kweekerijen heel wat verbruikt wordt, spreekt wel vanzelf en interessant zijn dan ook de cijfers, die wij daaromtrent verkregen. In hetzelfde jaar toch werden verbruikt aan mest voor bijna f 71.000, aan cokes voor f 22.000, aan potten voor f 23.000, aan hout voor f 24.000, aan stokken voor f 25.000. In het geheel werden ruim f 234.000 voor materialen uitgegeven, ongerekend de bijna f 117.000, die voor verschillend pakmateriaal werden besteed. Voegen wij hier nog aan toe de onkosten van gereedschappen, schuiten, enz., dan mag gerust aangenomen worden, dat door de gezamenlijke kweekerijen voor ruim viermaal honderd duizend gulden aan materiaal werd uitgegeven.

Van niet minder belang zijn de bedragen, die in dat zelfde jaar 1909 aan planten werden omgezet. Wij zien dan, dat door de voornaamste kweekers werden aangekocht uit het buiten-

BOSKOOPSCHE KWEEKERIJEN IN VOGELVLUCHT.

land voor ruim 42.000 Gld aan planten, doch van binnenlandsche kweekers voor meer dan 117.600 Gld te zamen voor ruim 159.500 Gld. Tegenover dezen aankoop staat echter een enorme verkoop. De totale omzet toch werd voor dat jaar berekend op 1.435.700 Gld. en van belang is het zeker om te weten, dat deze verkoop naar Duitschland bedroeg voor een bedrag van 565.000 Gld. en naar Amerika voor 540.000 Gld., terwijl in Nederland zelf voor niet meer dan 71.966 Gld. werd omgezet, waaruit dus blijkt, dat de aankoop in Nederland veel grooter was dan de verkoop, zoodat deze plaats voor den algemeenen Nederlandschen Tuinbouw van groote beteekenis is.

Van nog meer belang blijkt de tuinbouw voor deze plaats te zijn, wanneer wij weten, dat er thans meer dan 1000 werklieden in werkzaam zijn, zoodat er met de gevestigde en aankomende kweekers ongeveer 1600 menschen hun brood in dit vak verdienen en dat op een bevolking van, zooals wij zagen, 6123 zielen. Er zijn dus per H.A. ongeveer 3 ondergeschikten en één patroon werkzaam en van hoeveel belang een dergelijke intensieve cultuur in het algemeen is, blijkt wel daaruit, dat er berekend wordt, dat voor akkerbouw per 100 H.A. gemiddeld 35 en voor veeteelt 25 werklieden noodig zijn, terwijl er te Boskoop per 100 H.A. 400 man werk vinden, dus 8.5 maal zooveel als voor het eerste en 12 maal zoo veel als voor het tweede bedrijf. Aan arbeidsloon werd in het jaar 1909 rond 414.400 Gld. uitbetaald, welk bedrag men mag aannemen, dat zoo goed als geheel in de plaats werd verteerd.

Uit deze laatste cijfers blijkt duidelijk van hoe groot belang voor de volkswelvaart het steeds meer en meer toenemen van den intensieven Tuinbouw voor ons vaderland is. Een Boskoopsche kweekerij maakt, zooals op bijgaande afbeelding duidelijk te zien is, een alleraardigsten indruk. Met weinig uitzonderingen zijn het alle lange, smalle stroken veengrond, aan beide zijden begrensd door vaarsloten. Voor langs de kweekerij wordt de weg er gewoonlijk door een breede sloot, waarover een draaibrugje ligt, van gescheiden. Aan den weg, dus voorop de kweekerij, staat in den regel het woonhuis met de kantoorlokalen van den eigenaar en de flinke, goed onderhouden huizen of villa's toonen wel, dat het den bewoners goed gaat. In het midden loopt dan door de kweekerij een breed middenpad, vaak met betongetegels bestraat en daaraan rijen zich de akkers, dicht beplant met die gewassen, waarvan de kweekerij een specialiteit maakt. Iets verder in de kweekerij staan dan in den regel de kassen, flinke, ruime, lichte gebouwen, zooals uit de afbeelding blijkt, geheel ingericht voor het doel, waartoe zij moeten dienen. Aan de kassen sluiten zich dan gewoonlijk de pakloodsen, eveneens groote, ruime gebouwen, waar vooral in den paktijd een groote bedrijvigheid heerscht. Een kenteeken hebben ze gewoonlijk én de kweekerijen, én de kassen, én de huizen, alles ziet er even netjes, goed onderhouden en zindelijk uit, alles getuigt niet alleen van welvaart, doch ook van een practischen geest.

In de volgende maand zal de Pomologische Vereeniging haar 50-jarig bestaan vieren, en zij denkt dat te doen door het houden van een Groote Bloemententoonstelling van uitsluitend Boskoopsche producten. Of dit laatste juist gezien is, willen wij thans nog in het midden laten, doch zeker is het, dat deze expositie de belangstelling waard is van ieder, die het wel meent met onzen Tuinbouw, of die liefde voelt voor planten en bloemen. Niemand verzuime dan ook er heen te gaan, want behalve, dat men een hoogst belangrijke tentoonstelling zal zien, heeft men gelegenheid kennis te maken met een der welvarendste en eigenaardigste streken van ons land. Laat dus niemand verzuimen om tusschen 5 en 20 April Boskoop te bezoeken.

E. TH. W.

LANGS DIJKEN EN WEGEN.

DE VOGELS VAN SCHOUWEN. (Vervolg).

DE GRUTTO (LIMOSA AEGOCEPHALA).

EVENALS kievit, tureluur en kluit, dankt ook de grutto zijn naam aan het geluid, dat hij laat hooren. In Schouwen wordt hij algemeen Schouwsche mèrel of kortweg mèrel genoemd, op Duiveland grutto of grutta en ook — met gewestelijke uitspraak — grootoog.

In het winterkleed is de grauwbruine kleur overheerschend, borst en buik zijn dan in hoofdzaak witachtig. Het zomerkleed vertoont meer schakeering. Borst, schouders en voor een deel de rug hebben dan een roestroode kleur; vleugels en rug hebben dan zwarte, dwarse vlekken en banden. De staart is half wit, half zwart. De lange pooten zijn zwart, de snavel bruingeel gekleurd met zwarte punt.

De grutto broedt in lage, vochtige weiden. Het nest ligt meestal in het lange gras, evenals dat van den tureluur, doch doordat het grooter is, valt het gauwer in het oog dan dat van dezen vogel. De nestbouw vordert weer niet veel zorg; de vogel draait zich maar eens goed en wel in het gras om en het nest is klaar. Onder de bedrijven door krijgt het dan wat meer ronding en warmer aanzien. De grutto legt 4 eieren. Deze zijn grooter dan kievitseieren, olijfgroen gekleurd, met bruine of grijze vlekken, die soms weinig of niet bij de grondkleur afsteken. Het zijn zeer smakelijke eieren. Dit voorjaar zag ik een nest van vijf, wat wel een hooge uitzondering heeten mag.

Als de eieren bebroed zijn, doch nog meer als de jongen in

Foto J. v. Ijzberg.

NEST MET EIEREN VAN DEN GRUTTO (LIMOSA LIMOSA L.).

het gras rondloopen, is de grutto bijzonder boos en in de weer. Als kleine jongen is het mij gebeurd, dat hij me zoo te na kwam, dat ik maar liever terugkeerde, dan langer naar zijn nest te zoeken. Onder luid geschreeuw zette hij zich vlak voor me neer en vloog zij raketlings om me heen, dat ik elk oogenblik vreesde, dat hij mij in het gezicht vliegen zou.

DE KOKMEEUW (LARUS RIDIBUNDUS).

Ofschoon de kokmeeuw in de inlagen het talrijkst vertegenwoordigd is, komt deze vogel binnendijs, dus op het eiland zelf, ook veelvuldig broedende voor, ook weer in kolonies. Een tamelijk groote kolonie vindt men nog in en bij de eendekooi onder Ellemeet, welke daar echter door den kooiker stelselmatig gefokt is. Nog niet zoo veel jaren geleden broedde in de kooi zelf geen enkele meeuw.

Nu liggen er in het broedseizoen zeker wel tweehonderd nesten, terwijl ook die van het vischdiefje (*Sterna hirundo*) bijna even talrijk zijn. Door de eieren met veel overleg te garen, en de vogels ook eens te laten broeden (op twee eieren) neemt de kolonie daar eerder toe dan af. Zeker jaar, toen de waterstand in de inlagen hooger was dan gewoonlijk, waardoor de „hillen” kleiner werden, raapte de kooiker wel meer dan 2000 eieren van meeuwen en sterns. De kooikerswoning is niet alleen om deze twee vogels een uitgezocht plekje, om het vogellevens waar te nemen. Want waar we, in de inlagen — enkele scholeksters en kluiten uitgezonderd — slechts meeuwen en sterns zien, daar hebben we hier, behalve ook deze vogels — op de groote stern na — in een klein bestek alle vogels vertegenwoordigd, die we in Schouwen kennen, n.l. scholeksters, kluiten, kieviten, tureluurs, kemploentjes, steenloopers (niet broedend aangetroffen) en grutto's. Vandaar dat vele Nederl. vogelspecialiteiten den kooiker zeker met een bezoek zullen vereeren, terwijl ook vele Engelsche vogelliefhebbers er voor korter of langer hun bivak opslaan. Komt men er in het broedseizoen, dan zijn er bezoekers, ze zijn pas vertrokken, of worden vandaag of morgen verwacht. Ook mij heeft de man zeer bereidwillig rondgeleid in de kooi en door de lage weilanden daaromheen, terwijl ik opnamen kon nemen zooveel ik wilde. Op die wandelingen heb ik van hem ook veel omtrent de vogels vernomen.

De kokmeeuw dan. Ik zal me bepalen tot een zeer oppervlakkige beschrijving. De oude vogel is in hoofdzaak wit tot lichtblauwgrijs geteekend, de kop is donker koffiekleurig. Achter het oog ziet men een licht boogje. De vleugelpunten zijn zwart. Snavel en pooten zijn donkerrood. In den winter is de kop wit, doch een boogje bij het oor en een kleiner voor het oog blijven donker. De jongen zien er kakelbont uit, ook nog als ze reeds lang kunnen vliegen; 't is een mengeling van wit en grauw, men zou zeggen, zonder regelmaat.

De nestbouw laat zeer veel te wenschen over. Zeer vaak is van een eigenlijk nest geen sprake, dan weer bestaat het uit een berg van riet met bovenop een weinig uitholling. Het min of meer werk maken van het nest hangt ook al af van het weer, liever van den waterstand.

Toen ik eens na een regen met den kooiker langs de nesten liep, constateerde hij, dat in 't algemeen aan alle nesten was gewerkt. De vogels waren alle aan het verhoogden geweest. De kokmeeuw legt 3 eieren, zelden 4, in één „rand”. De meeste eieren zijn — bij nog veel verscheidenheid toch — vaal tot groenachtig geteekend, met nog donkerder grootere of kleinere vlekken. Ik zag ook nog een nest met drie blauwe eieren, even helder blauw als een spreuwenwei. Dat is zeker een merkwaardige, maar toch niet zoo'n heel zeldzame afwijking.

Als men zoo langs de nesten loopt, is het zaak, zijn zenuwen in bedwang te houden, want het kwaadaardige en hardnekkige

geschreeuw en „getèrr” zou je tureluursch maken. Ook schieten de vogels in blinde woede zóó dicht langs je heen, dat het lijkt, of ze tot „handtastelijkheden” zullen overgaan. De kooiker zei, dat ze hem vaak boven op het hoofd vlogen, maar dat ze, nu er een vreemde bij was, toch wat schuwer waren. Intusschen hebben ze nog een ander middel om je het leven zuur te maken. 't Is onder de meeuwen net, als wat Speenhoff zingt van de musschen bij de Beurs:

...Of ze werpen ondertusschen

Op je jas een souvenir.

't Is zoowaar net, of ze je tot mikpunt kiezen. De kooiker hield er een aparten hoed op na, om de eieren te gaan garen. Die droeg dan zeer duidelijk de sporen van de onkiesche bejegeningen der vogels.

De jonge vogels zijn in hoofdzaak grauw geteekend. Ze loopen wel gauw uit het nest weg, doch worden nog lang door de oude vogels gevoed. Deze halen het aas uit de plassen en poldervaarten, doch niet het minste uit de Ooster Schelde. We zagen tenminste een jonge meeuw, die drie kleine krabben uitbraakte, die er waarlijk niet meer in konden. De jongen groeien verbazend hard; dat moet ook wel, want nauwelijks twee maanden oud, moeten ze klaar zijn voor de groote reis naar het Middellandsche zeegebied. De ouden weten de kleinen zeer goed tusschen de daar rondlopende te onderkennen. Door luid „getèrr” waarschuwen ze voor naderend gevaar, daarbij te kennen gevende, om zich te verbergen. „Kijk”, zei de kooiker, „daar krijgt er een een stopper van z'n ouwe, omdat hij zich niet gauw genoeg dekt”. We zagen een oude meeuw, onder kwaadaardig geschreeuw op een jong neerschieten, dat na die terechtwijzing beenen maakte, om zich achter een bos gras voor ons te verbergen. Dit voorjaar (1910) was bijzonder gunstig voor de jonge vogels, het weer was mooi en het voedsel overvloedig. Regen en wind, schraal en ruw weer doen er vele omkomen. De laatste jaren met hun koude en natte lentes zijn voor den vogelstand niet gunstig geweest. Maar dit jaar waren alle jonge vogels, die we eens grepen zoo rond als een tonnetje, sterk en pootig. De kokmeeuw zwemt zeer goed en zit rijzig en licht als een veer op het water.

Niet altijd gelukt het den vogels, vooral als er reeds jongen zijn, voldoende voedsel op te scharrelen. Een kolonie van enkele honderden kan massa's voedsel aan. En wanneer het weer koud en guur is, dan beweegt het aas in de plassen zich ook niet zoo dicht aan de oppervlakte. Dan komt er gauw hongersnood in de kolonie en de vogels maken van den nood een deugd en nemen, wat ze krijgen kunnen. Dan drinken ze o.a. de eieren uit van andere vogels in de buurt b.v. van de kluit, ook grijpen ze jonge vogels en verslinden ze. De kooiker, die de kluitkolonie weer wat op sterkte wil brengen, was altijd bang voor regen en guur weer, met het oog op de verwoestingen der meeuwen, dan teweegbracht. De man vertelde, dat hij in zulke ongunstige dagen

Foto J. Vijverberg.

BROEDENDE KOKMEEUW (*LARUS RIDIBUNDUS*).

massa's jonge vogels in het meeuwengebied vond, ook jonge konijnen en hazen en zelfs eens twee pas geboren katjes.

Ik vond zelf 4 kluiteieren, die ik kort geleden gevonden had na een guren dag, alle vier uitgedronken. Kraaien of eksters krijgen daar niet de kans voor zoo iets.

Voor den landbouwer is de kokmeeuw beslist een nuttige vogel.

Op een akker, die omgeploegd wordt, ziet men soms honderden vogels bijeen, die den omgeworpen grond zuiveren van het kleine gedierte, dat voor 't overgroote deel daar den boer een doorn in 't oog is. Vaak zetten ze zich vlak achter de hielen van den ploeger neer. Enkele maanden slechts verlevendigen deze meeuwen onze plassen en weiden. Reeds in September verlaten zij ons.

J. VIJVERBERG.

Foto J. Vijverberg.

NEST MET EIEN VAN DE KOKMEEUW.

CYCLAMEN

PERSICUM.

EEN der mooiste en meest gezochte bloemplanten, wier kultuur in het laatste tiental jaren een buitengewone vlucht genomen heeft is ongetwijfeld de *Cyclamen persicum*. Verwondering behoeft dit dan ook geenszins te baren, want een mooiere kamerplant laat zich met geen

mogelijkheid denken, en waar men er verscheidenheden van aantreft met alle nuances tusschen donkerrood tot zuiver wit, kunnen zij aan alle smaken voldoen. Daarbij zijn de bloemen van de nieuwere verscheidenheden zeer groot en mooi van vorm, zij staan flink boven de mooi bebladerde planten uit, en doen door haar eigenaardigen vorm wel wat aan vlinders denken.

Dat dergelijke bloemplanten, vooral in den winter, aftrek vinden, zal dan ook niemand verwonderen, en de kweekers bemerkende hoe zij door het publiek gezocht worden, zijn er dan ook steeds op bedacht om betere en mooiere verscheidenheden te winnen.

Het geslacht *Cyclamen* behoort tot de bekende familie der *Primulaceën* en is dus nauw aan onze Sleutelbloemen verwant. Het geslacht is niet groot en omvat niet meer dan een vijftiental soorten, wier vaderland zeer beperkt is. Zij worden toch uitsluitend in de oude wereld gevonden en wel voornamelijk vanaf Bohemen tot Syrië. Omtrent haar voorkomen deelt Joseph Kratz in zijn boekje over de *Primulaceën* mede, dat het eigenaardig is, dat de knollen der noordelijkst voorkomende soorten geheel in den grond worden gevonden, dat die der in Turkije en Griekenland aangetroffen soorten er half uitsteken, en dat die welke in Azië voorkomen met haar knollen bijna geheel boven den grond staan. Hij schrijft dit toe aan een voorziening der natuur, wijl die, welke het noordelijkst groeien, het meeste gevaar loopen te bevriezen. In hoeverre deze opvatting juist is, willen wij liever in het midden laten.

Jammer is het, dat de in Europa inheemsche soorten nogal lastig in de kultuur zijn en daarom betrekkelijk weinig worden gekweekt. Het zijn allerliefste bloemplantjes en hij, die in zijn tuin over een rots kan beschikken, kunnen we gerust aanraden er eens een proef mede te nemen. Zij eischen wel is waar eenige zorg, doch geven dan ook zeer veel voldoening.

Anders is het met de soort, die in Syrië wordt aangetroffen, en die algemeen bekend is onder den naam *Cyclamen persicum*, hoewel wetenschappelijk de naam *Cyclamen latifolium* juister is. Deze soort is het, die tegenwoordig in de kultuur zoo'n voorname plaats inneemt, en die wij hier dan ook nader willen be-

Foto J. Vijverberg.

KOKMEEUW STAANDE OP HET NEST.

spreken. Vooraf willen we echter nog mededeelen, dat de naam *Cyclamen* is afgeleid van het grieksche woord *kuklos*, dat ronde schijf beteekent, en waarschijnlijk slaat op den platten, ronden vorm van den knol. In het Hollandsch wordt zij wel eens aangeduid met den naam Alpenviooltje of Varkensbrood, welke namen echter meer betrekking hebben op de Europeesche, winterharde soorten.

Zooals wij reeds opmerkten, heeft de *Cyclamen persicum* een ronds, platten knol, die aan de onderzijde beworteld is en een doorsnede van meer dan 10 c.M. kan bereiken. Uit de kroon van den knol ontspruiten een aantal lang gesteelde bladeren, die hart-niervormig en donkergroen zijn, fraai met zilvergrijs geteekend. Tusschen de bladeren ontspruiten de bloemknoppen, waarvan de bloemstelen in den regel flink rechtop staan en zoo lang zijn, dat de bloemen later boven de bladeren uitsteken. De bloemknoppen vertoonen het eigenaardig verschijnsel, dat de bloembladeren als het ware spiraalsgewijze om elkander heen gewonden zijn.

De ontloken bloemen van de *Cyclamen persicum* hebben een zeer eigenaardig en aantrekkelijk voorkomen, wat daaraan te danken is, dat de vijf bloembladeren naar achterenom geklagen en iets gedraaid zijn; daarbij is de bloemsteel een weinig gekromd en min of meer knikkend, waardoor zij dus naar boven staan in plaats van naar beneden te hangen. In de bloem, die slechts een korte buis heeft, bevinden zich een vijftal meeldraden met kegelvormige helmknoppen, die tot een punt te zamen komen en dan het stijltje omsluiten. Op de bloemen volgen lederachtige doosvruchten, die rijp zijnde met kleppen openspringen en dan een aantal zwartbruine, eenigszins driehoekige zaden vrijlaten. Naarmate er in de kultuur betere variëteiten gewonnen zijn, is men natuurlijk hogere eischen aan den vorm en de kleur van de *Cyclamen*bloemen gaan stellen. Men eischt er tegenwoordig van, dat de bloembladeren gelijkmatig teruggeslagen en flink breed zijn, daarbij mogen de meeldraden niet zichtbaar zijn en moet de kleur der bloemen egaal zijn. Of men door het stellen van deze eischen de natuur geen geweld aandoet en juist het mooie en losse der bloemen er door verloren gaat, is een vraag die wij niet gaarne ontkenkend en door beantwoorden, doch over het algemeen meenen de kweekers te moeten toegeven aan de eischen, die het publiek hun stelt.

Wil men *Cyclamen* hebben, die voldoen aan hetgeen men er tegenwoordig van verlangt, dan moet aan haar kweekwijze eenige zorg worden besteed. Kan men slechts over een kleinen tuin met weinig hulpmiddelen beschikken, dan doet men veel verstandiger de planten te koopen dan ze zelf te kweken, wat slechts op teleurstelling uitloopt, doch bezit men een grooteren tuin met een paar bakken, dan kan men beproeven ze zelf te kweken, wat, wanneer men de hierop volgende wenken opvolgt, veel voldoening kan schenken.

Om mooie *Cyclamen* te kweken, moet men over goed zaad kunnen beschikken, dat men of van een vertrouwd zaadhandelaar moet koopen of zelf verzamelen. Het laatste verdient zeker de voorkeur, omdat men dan volkomen zeker is versch zaad te hebben, maar ook, wijl men dan weet, dat het afkomstig is van verscheidenheden, die men mooi vindt. Het bevruchten der bloemen gaat zeer gemakkelijk door, wanneer zij goed ontloken zijn, tegen de bloemstengeltjes te stooten, het stuifmeel zal dan op de stempeltjes vallen.

Een *Cyclamen* heeft, om tot een goed ontwikkelde plant op te groeien, ongeveer 15 maanden noodig, zoodat, wil men in den winter goed bloeiende jonge planten hebben, het uitzaaïen in de maanden Augustus of September moet gebeuren. Het best doet men het in zaadtesten, die goed gedraïneerd en met een lichten grond gevuld worden, het meest geschikt om in te zaaien, is fijn gezeefde bladgrond vermengd met uitgewassen zand. Daar de kiembladeren dadelijk vrij groot zijn, moet men de korrels niet te dicht opeen zaaien, en na ze uitgestrooid te hebben, kan men ze met een dun laagje grond bedekken. Na het zaaien worden de zaadtesten tegen het uitdrogen met een ruit bedekt, waarna men ze in een kas of bak zet met een temperatuur van 50-60° Fahr. Een bezwaar van met glasgedekte zaadtesten is, dat zich in korten tijd een dikke, groene laag op de aarde vormt. Men kan dit gemakkelijk verhelpen door grauw papier over de ruiten te leggen,

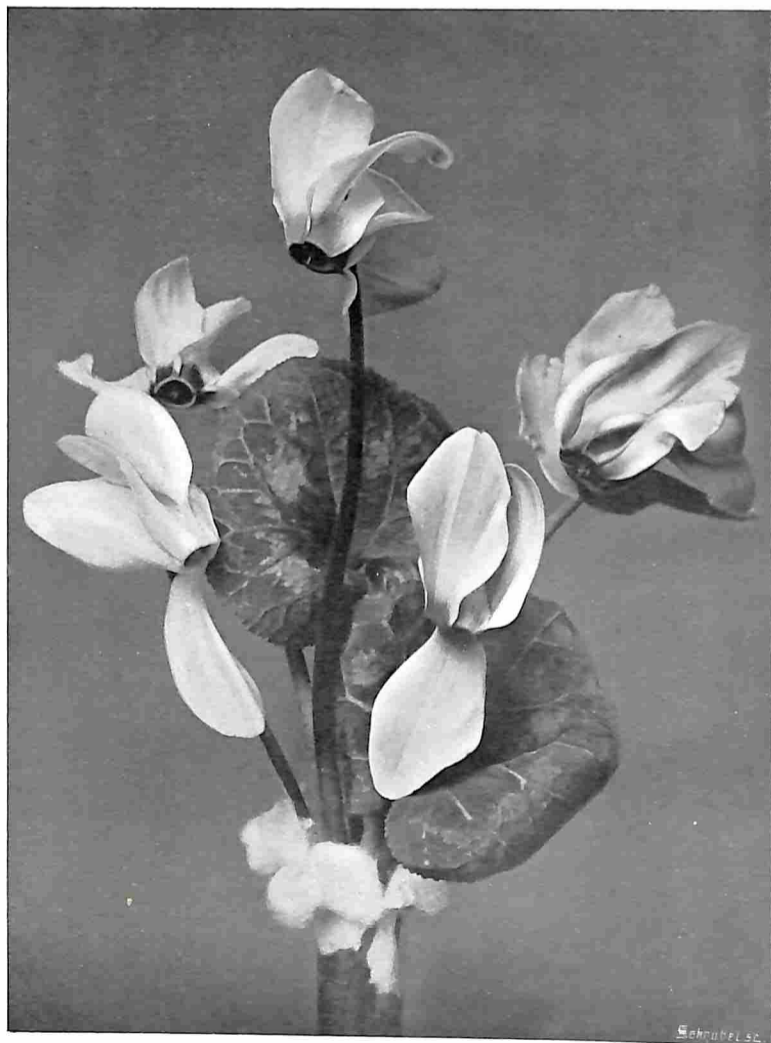
bij gebrek aan licht kunnen de lagere groene plantjes zich dan niet ontwikkelen.

Na een week of vier zullen de zaden beginnen te kiemen en zoodra dit het geval is, moet men er om denken het papier weg te nemen, hoewel de jonge zaailingen toch tegen de zon geschermd moeten worden. Zoodra de jonge plantjes maar even handelbaar zijn, moet men ze verspenen en daar zij vrij snel groeien en het niet geraden is, dat de blaadjes elkander raken, zal het noodig zijn, dat dit gedurende den winter twee of drie keer geschiedt. Aangezien de glasruit nu niet langer op de plantjes kan blijven liggen, moeten de testen zoo dicht mogelijk bij het glas gezet worden, teneinde het uitrekken der bladstengels te voorkomen. Het verspenen moet met de meeste omzichtigheid gedaan worden, daar de stengels zeer broos zijn; men kan er hetzelfde grondmengsel toe gebruiken, waar de zaden in gezaaid werden.

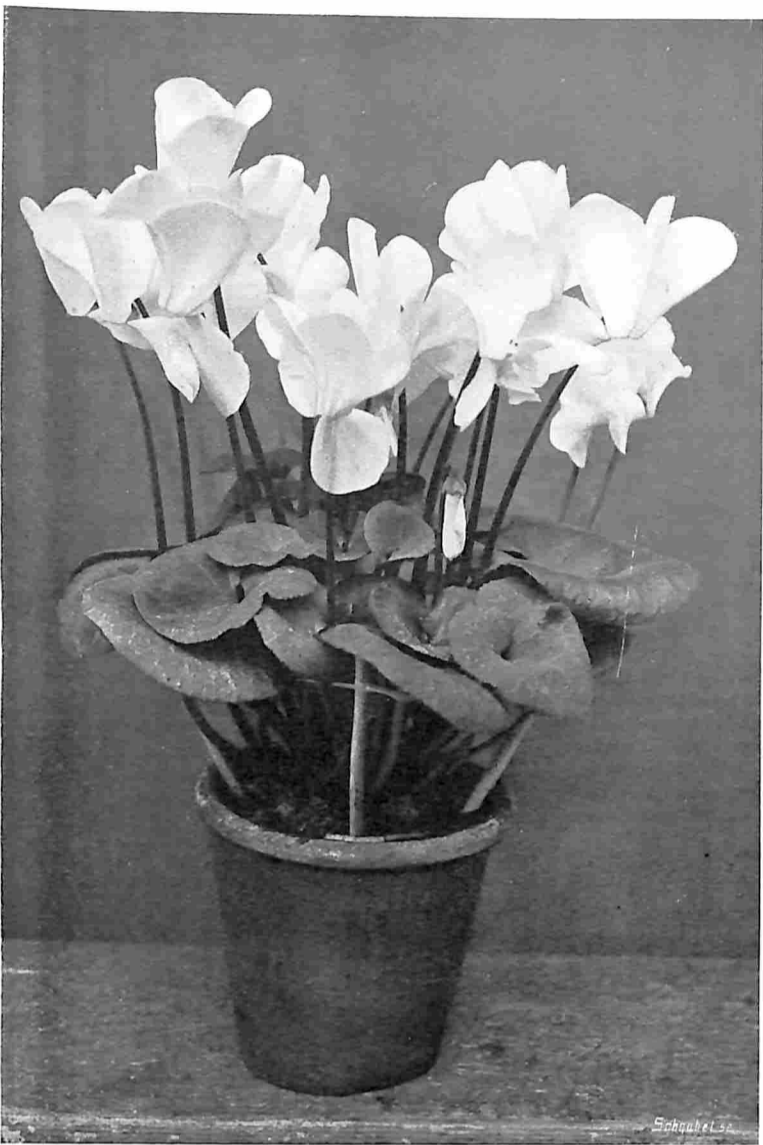
In Maart kunnen nu de jonge plantjes ieder afzonderlijk in een klein stekpotje opgepot worden, waartoe men een grondmengsel gebruikt, bestaande uit $\frac{3}{4}$ fijn gezeefden bladgrond en $\frac{1}{4}$ ouden koemest met graszodengrond en zand. De potjes moeten vooral goed gedraïneerd worden en het oppotten moet niet te vast geschieden om de wortels niet te beschadigen, ook moet men er op letten, dat de plantjes met hun kruin even boven de aarde uitsteken. Na 't oppotten worden de plantjes in een warmen bak gezet met een temperatuur van 65°—75° Fahr., deze bak wordt aanvankelijk goed gesloten en geschermd gehouden, de zaailingen veel gespoten, doch daarentegen weinig gegoten, waartoe men bij voorkeur eenigszins lauw, doch nooit koud water moet gebruiken. Zoodra men bemerkt, dat de plantjes beginnen te groeien, behoeft men minder te schermen en is het mooi weer, dan kan de bak ook gaandeweg gelucht worden. Bij helder, mooi weer, als men door koude niet kan luchten, zal het noodig zijn minstens drie of vier keer per dag te spuiten. Zoodra het blijkt, dat de potjes volgeworteld zijn, worden de jonge *Cyclamen* weder verpot in hetzelfde grondmengsel, waarin zij werden opgepot. Men gebruikt hiervoor potjes van 8 c.M. doorsnede, die goed gedraïneerd worden. Dit verpotten moet met de meeste omzichtigheid geschieden om de wortels niet te beschadigen. Een zeer goede methode daartoe is een stekpotje in den grooteren pot te zetten en de ruimte er omheen met aarde aan te vullen, zoodat er een put inblijft ter grootte van het potje, waar het plantje in staat. Na de drainagesteentjes uit het kluitje te hebben verwijderd, wordt dit dan in dit putje gehouden en de aarde er omheen aangedrukt. Bij dit oppotten moet men zorgen, dat de knol ter halver hoogte van de aarde uitsteekt. Na deze bewerking zet men de planten weer in een lauw warmen bak, die aanvankelijk gesloten en geschermd gehouden wordt. Gaandeweg kan men dan weer meer licht en lucht geven, hoewel bij scherpe zon steeds geschermd moet worden.

De jonge planten zullen nu welig gaan doorgroeien en heel lang zal het niet meer duren of de potten zijn volgeworteld,

zoodat men dan tot de tweede verpotting moet overgaan, waartoe men potten van + 15 c.M. diameter neemt, waar zij dan in moeten bloeien. De aarde, die men hiertoe gebruikt, kan iets voedzamer zijn en moet bestaan uit $\frac{1}{2}$ bladgrond, $\frac{1}{4}$ graszodengrond en $\frac{1}{4}$ ouden koemest met zand. De knollen moeten nu minstens halverwege boven de aarde uitsteken. Na dit verpotten zet men de planten weder in een lauw warmen bak, aanvankelijk graaft men ze met de potten in de aarde, doch na eenigen tijd worden zij er boven op gezet, om den overgang naar de kas meer geleidelijk te maken. In den beginne houdt men natuurlijk den bak gesloten en geschermd, doch zoodra de *Cyclamen* aan den groei zijn, geeft men meer en meer lucht, todat ten slotte de ramen tot op 1 M. boven de planten kunnen liggen. Ook nu nog moet men zorgen, dat de planten niet te nat worden gehouden. Veel spuiten is een vereischte. In Augustus zijn de planten volgroeid en om ze behoorlijk aan te sterken, worden dan de ramen des nachts van de bakken genomen, waardoor zij vrij in de nachtlucht staan en van den dauw kunnen genieten. Ook zullen zij dan enkele bloemen gaan maken, die men echter het best doet dadelijk weg te nemen, waarbij men moet zorgen, dat ze nooit afgesneden, doch steeds uitgetrokken worden. Bij het afsnijden blijven er toch kleine

BLOEMEN VAN CYCLAMEN PERSICUM.

EEN RIJK BLOEIENDE CYCLAMEN PERSICUM.

stukjes van de bloemsteeltjes zitten, die gemakkelijk inrotten en gevaar opleveren de knollen aan te steken.

In de eerste helft van September zullen de planten flink gaan bloeien en dan wordt het tijd ze in een kas te zetten. Het best plaatst men ze dan in een lage, tweezijdige kas met een temperatuur van 45°—50° Fahr. De kas moet zoo lang mogelijk, ook des nachts, gelucht worden.

Op deze wijze behandeld, zal men prachtige *Cyclamen* hebben, waarvan men ook in een gewone serre veel kan genieten. In den loop van het jaar is er steeds gevaar, dat de planten door groene luis, thrips of roode spin worden aangetast. De beide eerste laten zich met een verdunde oplossing van XL All zeer goed bestrijden, de laatste kan men alleen met behoorlijk spuiten onder de knie houden. Heeft men last van rupsen of wormen, dan is daar geen ander middel tegen dan wegvangen.

Liefhebbers van mooie *Cyclamen* raden wij aan, ieder jaar jonge planten te kweken en zich niet te laten verleiden oude knollen voor een tweede jaar te gebruiken. Men kan dit doen door ze, nadat ze uitgebloeid zijn in een kouden, vorstvrijen bak te zetten en door ze minder water te geven te laten rusten. Na een paar maanden rust neemt men ze voorzichtig uit de potten, schudt de oude aarde tusschen de wortels uit en pot ze voorzichtig in het opgegeven grondmengsel op, hierna worden ze in een lauw warmen bak gezet, waar zij weder spoedig aan den groei zullen gaan en het volgend najaar weer in bloei zullen komen. Wanneer men echter denkt dan krachtiger planten te krijgen, vergist men zich, jonge zaailingen geven de mooiste en rijkst bloeiende planten.

Ieder, die er toe in de gelegenheid is, kunnen wij het kweken van deze fraaie planten met warmte aanbevelen, zij zullen er veel voldoening van hebben.

E. TH. W.

HOE SPONSEN ONS BEREIKEN.

(Slot).

NU laten we onze Amerikaansche sponsen met rust en keeren terug tot de lieden, welke op de zonnige Middellandsche zee hun gevaarlijk bedrijf uitoefenen. De sponsenvisscherij begint in den tijd, waarop zich de jonge larven gaan vastzetten, dus in Mei, en eindigt in September. Zoodra de zee „warm” wordt, loopt de vloot uit de havens van Tripolis, Hydra, Hermione, Sfax, Aegina en andere plaatsen. Over de geheele Middellandsche zee verspreiden zich de *balancella*'s met hun typische schilderachtige gordijnzeilen. Elke schuit maakt gewoonlijk 4 expedities per jaar en kan ongeveer 1000 K.G. sponsen ter waarde van + 30.000 francs inhouden. Bij het eilandje Aegina moet een onderzeesche stadruïne gevonden worden en op de gewelven daarvan moeten de prachtigste sponsen groeien, welke honderdduizenden opbrengen. Zoo bedroeg dit in 1885 o.a. voor Aegina 700.000 en voor Hermione 400.000 frs.

Daar een scaphander op 4—5000 frs. komt te staan en er op een bemanning van 12 koppen, gewoonlijk 6 à 7 duikers gevonden worden, laat het zich begrijpen, dat een dergelijke visscherij veel meer financiën vereischt dan de vroegere. Toch is de visscherij hierdoor veel winstgevendder gemaakt, omdat de visschers nu langen tijd onder water kunnen blijven en op hun gemak de banken kunnen zoeken. Maar „'t zijn sterke beenen, die de weelde kunnen dragen” en dit oud-vaderlandsche spreekwoord schijnt van bijzondere toepassing te zijn op de onderdanen der in scaphanders gestoken en op den zeebodem rondwandelende sponsenvisschers, want nu zij zoolang onderblijven, kunnen zij alles „leeg” zoeken en waar winstbejag voorzit, wordt de instandhouding der soort maar al te veel over het hoofd gezien en menig sponsje geplukt, dat na tijdsverloop een groote spons had kunnen worden. — Daarom klaagden de reeders dan ook herhaaldelijk over de totale uitroeiing der banken door de onverstandige verwoesting, welke de visschers maar al te vaak aanbrengen, en al mag de regering op Kreta ook 't visschen met den scaphander op zekeren tijd verboden hebben, omdat er zooveel slachtoffers te betreuren vielen, ik voor mij hoop, dat men dezen maatregel ook nam om de banken weer eenigszins tot herstel te laten komen.

Ook het gouvernement van Tunis heeft dergelijke bepalingen gemaakt. Daar is in Maart, April en Mei het visschen met de gangava verboden en deze maatregel is zeer te loven, omdat dit werktuig reusachtige verwoestingen in de sponsenvelden kan aanbrengen. Als de zeebodem vlak is en gelijkmatig begroeid, dan brengt deze „roofvisscherij” natuurlijk zonder levensgevaar een aardig kapitaaltje op, maar wie na zoo'n campagne eens een kijkje nam op 't ééns zoo rijke sponsveld, zou niet veel meer als een kale poliepbodem zien, letterlijk een „afgemaaid” veld. Daarbij komt nog, dat er op ongelijken bodem alles en nog wat in 't sleepnet mee naar boven komt, dat het raam een groote massa sponsen verninkt en vernielt, welke het raakt, doch niet opneemt. Alhoewel het visschen met de gangava uit een menschlievend oogpunt zeer zeker te bepleiten valt, zoo wordt er een stelselmatige uitroeiing door bevorderd, wat men bij de steeds stijgende aanvraag toch met alle macht tegen dient te gaan.

De kleur der sponsen is vuil bruin of zwart, alleen op de kusten van Tripolis en Tunis komen eenige rood-bruine soorten voor, alsmede één — de *Mandroefa* — die werkelijk blank is. Daar wij in de winkels alleen lichtgeel gekleurde exemplaren zien, ontstaat door ijzerroestvlekken, welke een gevolg zijn van het ijzergehalte des zeebodems, zoo wordt de „echte” (sic!) sponskleur er aan gegeven door chemische middelen en hiermede kom ik tot een derde gewichtig punt in mijn causerie, de bereiding.

Deze is eigenlijk een heel eenvoudige, en de eenige bewerking welke zij ondergaat, alvorens een handelsartikel te zijn, is wel, dat de visschers de sarcode of levende moederlaag verwijderen. Dit geschiedt door de slijkerige sponsen herhaalde keeren in zee-water uit te wasschen en ze op het dek met bloote voeten verder uit te trappen. Wanneer deze typische bewerking niet binnen 24 uur gedaan is, dan beginnen de sponsen reeds in ontbinding over te gaan. Wanneer de zuivering met den Franschen slag gaat, dan wreekt dit zich later toch, daar op de niet gezuiverde plaatsen beslist rotting intreedt. Vervolgens worden ze op de tra-

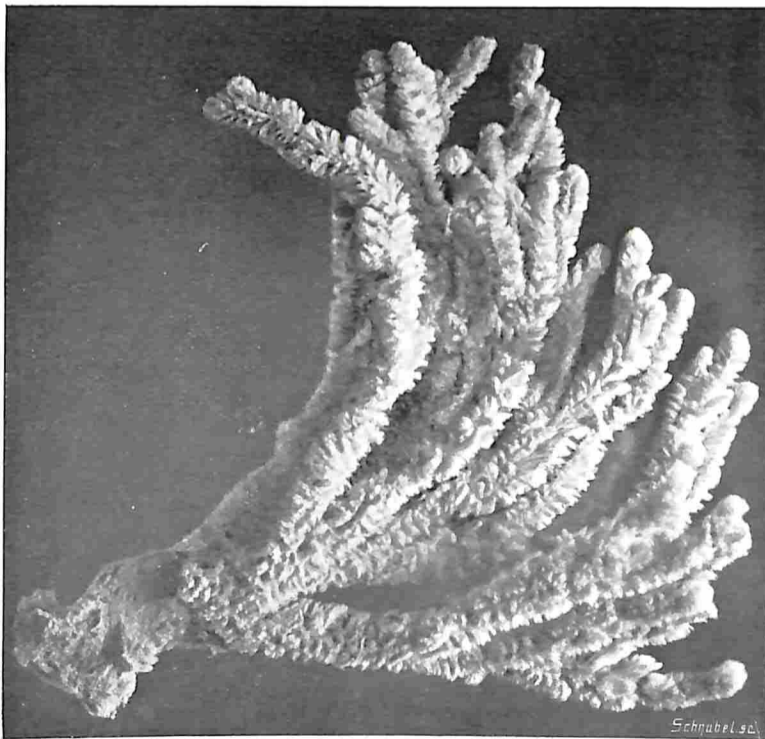

Foto Jos. Raemackers.

V. *DICTYOCYLINDRUS VENTILABRUM*.
EEN DER FRAAIESTE SPONSSOORTEN.

ditioneele guirlande-wijze in de stovende zon te drogen gehangen, lutje mutje in balen gestampt, welke door speciaal voor dit doel gebouwde scheepjes overgebracht worden naar de kustplaatsen, waar van Mei tot November de sponsenhandelaars hun inkoop doen.

Want wil men in den sponsenhandel werkelijk zich een bestaan verschaffen, dan dient men zijn inkoop zelf in den Levant te doen, daar in geen een artikel zoo ontzettend geknoeid wordt als juist in de sponsen.

Dit is niet te verwonderen, omdat er schier geen handelsproduct mij bekend is, dat zulk een groote waarde bij zoo gering gewicht bezit. De Levantijnen nemen dan ook allerlei kunstgrepen en bedriegerijen te baat om den koper met het gewicht beet te nemen en algemeen bekend is het feit, dat ze de sponsen in een mengsel van zand en water wasschen, zoodat het zand in de poriën dringt, waaruit het moeilijk te verwijderen is. Wanneer men nu weet, dat het gewicht hierdoor wel met een derde vermeerderd wordt en de 1ste soort 35—40 fr., de 2de 14 fr. per K.G. opbrengt, dan kan men nagaan welk een voordeel deze gelukte knoeierijen kunnen aanbrenge.

Wanneer de spons van de verre stranden gearriveerd is, op de magazijnen der groothandelaren, dan worden de nog vuilgrauwe sponsen eerst ontdaan van de vele ongerechtigheden, welke de zeebodem of winstzieke Levantijnen er in achter hebben gelaten. Dit geschiedt door uitkloppen of door behandeling met een vloeistof en daarna ondergaan ze een zwavelzuurbad, waardoor de vele roestvlekken verdwijnen en de spons een egaal-bruine kleur verkrijgt.

Als „natuurspons” gemetamorphoseerd, komt ze hieruit te voorschijn, voor het gebruik gereed.

Doch mundus vult decipi — decipiatur ergo!

De „fijnere soorten” moeten nu nog hun „echte” kleur krijgen en deze nemen zij aan door een behandeling met overmangaanzure potasch en verdund zoutzuur. Wanneer men de sponsen in die fraai purpergekleurde vloeistof, brengt worden zij donkerbruin door het op de vezels afgezette mangaanperoxyde. Maar wanneer men ze nu terstond na deze indompeling brengt in een bad van verdund zoutzuur, dan worden de vezels gebleekt en na flinke uitwassching kan men ze heel licht krijgen.

En nu zou ik gevoeglijk den point finale kunnen zetten, hield ik me strikt aan de beantwoording der vraag: „Hoe bereikt de spons ons?” Maar breid ik deze vraag een weinig uit en vraag ik mij af hoe of de spons ons in de toekomst zal bereiken, dan heb ik daarmee een vraag aan de orde gebracht welke beantwoording zeer zeker niet minder belangstelling zal wekken dan die der eerste.

Herhaaldelijk toch zagen wij, dat het ongeschonden voortbestaan van sponsbanken een onmogelijkheid is, maar tevens heb ik er de aandacht op gevestigd, dat vele vernield worden uit winstbejag of onwetendheid. Bij de voortdurend stijgende vraag moest men hiermede rekening dienen te houden en men deed dit ook, want sedert een 30 jaar heeft men kunstmatige sponsenplantages. Lamiral reeds heeft te vergeefs gepoogd goede sponsen van de Syrische kusten naar die van

Foto Jos Raemaekers.

VI. SPONSKOLONIE STUIFZWAMMEN NABOOTSEND.

Provence over te brengen, maar beter geslaagd zijn de opzienbarende proeven, welke Oscar Schmidt genomen heeft in de baai van Socolizza, een golf van de Adriatische zee. De Oostenrijksche regeering heeft het loffelijk streven van Schmidt gesteund en zoo vond men dan al spoedig kunstmatige onderzeesche sponsaanplantingen, welke evenals het eikenhakhout om een zeker aantal jaren „afgezocht” mogen worden. Bij Triest heeft men ook aardige resultaten verkregen met de sponsencultures.

Over deze typische cultuur wil ik heel vluchtig iets vertellen. Men zoekt in de nabijheid der aan te leggen sponsenkwekerij „poot” materiaal. Dit wordt nu overgebracht in een van gaten voorzien kastje, dat onder water gehouden wordt. Zoodoende worden de jonge sponsdiertjes tegen den waterdruk en beschadiging beschermd. Nu brengt men ze naar de kwekerij, waar men ze verdeelt. Dit moet met een vlijmscherp mes gebeuren met het oog op de weke zelfstandigheid. Op deze wijze krijgt men „pootgoed”, dat 2 of 3 cM. lang, breed en hoog is. Nu plant men ze in „verband”, liefst op een rotsachtigen grond. Als bevestigingsmateriaal wordt veel koperdraad door rubber omwonden gebruikt. Zoo bevestigt men ze op een diepte van 6 à 10 meter, en de eenige voorzorg, die men nemen moet is wel, dat men ze op een volkomen duistere plaats neerlaet. Spoedig vertellen de voortdurende groei en de glanzig-zwarte gelei u, dat uw sponsen 't opperbest stellen. Op deze wijze heeft men dus gezorgd voor een geregelden aanvoer van sponsen.

Deze causerie zou een groote leemte hebben aan te wijzen indien ik hier niet met een enkel woord maakte van de eigenaardige plantenspons (*Luffa cylindrica*) die op afb. VII is te zien. Zoo zijn we dus van dierlijke sponsen op plantaardige gekomen, maar het zijn geheel andere, dan die waarvan de oude geleerden ons verhalen. Immers deze beschouwden eeuwen lang een spons als „een viltig plantaardig nest, dat tot woning van polypen diende” en zelfs de groote Linnaeus aarzelde niet om in de eerste uitgave van zijn *Systema Naturae* (Leiden 1765) de sponsen onder de planten te rekenen.

Toch al heb ik in den aanvang dezer causerie u uitvoerig verteld van het dierlijke sponsleven, valt niet te ontkennen, dat vele soorten bedrieglijke overeenkomst met planten vertoonen. De fraaie afb. van V en VI staven mijn woorden. Wie zou in afb. V een dieren skelet zien? Veel eerder zal men het natuurproduct houden voor een dicht met schubben bezetten tak eener uitheemsche conifeer en de aardige sponsenkolonie op afb. VI brengt zeer levendig een kolonie stuifzwammen in herinnering; mycologen zullen er een treffende gelijkenis in zien met de aardige „puffballs” zooals de Engelschen de door mij bedoelde *Lucoperdialeen* betitelen.

Maar de spons van afb. VII is nu werkelijk een echte plantaardige sponssoort en de komkommervorm verraadt onmiddellijk zijn familie, die der *Cucurbitaceen*.

Van al de honderden soorten dierlijke sponsen, de klok-, lier-, trompet- en bekensponsen, de vreemdsoortige olifantsooren, Venus blumenkorben en *Hyalonema's* (waarvan o.a. de pluimen heeten afkomstig te zijn die de helmen der Japansche officieren tooien) trekt dit plantenskelet door zijn komkommervorm zeer de aandacht.

Toch kunnen de *Luffa* sponsen de dierlijke niet vervangen, daar het weefsel weinig opslorpijgsvermogen bezit. Kan het dan al niet dienst doen als toiletspons, voor veel andere doeleinden is het zeer gezocht. Het vervangt kurk en wordt gebruikt voor de fabricatie van schoenzolen, zadelonderleggingen, mandjes, mutsen, pantoffels, etc.

De *Luffa* behoort in Egypte en Arabië thuis, maar ook op Java en in Amerika vindt men aanplantingen. Om „de spons” te krijgen legt men een 4—8 maanden oude vrucht op een warme plaats, totdat ze begint te rotten. Dan maakt men in de groen- en zwartgestreepte opperhuid een insnede, waarna men de geheele huid aftrekt, vervolgens verwijderd men het talrijke zaad en wischt alles goed uit om het slijm weg te krijgen. Na droging is zij voor diverse doeleinden geschikt. Ofschoon deze plantaardige sponsen dus de dierlijke niet kunnen vervangen, zoo is toch te hopen, dat de sponsencultures op breede schaal zullen plaats vinden, opdat wij zonder opoffering van menschenlevens een artikel verkrijgen, dat onmisbaar genoemd kan worden en waarvan ik u naar mijn beste weten de levens- en handelsgeschiedenis heb verteld.

D. J. VAN DER VEN

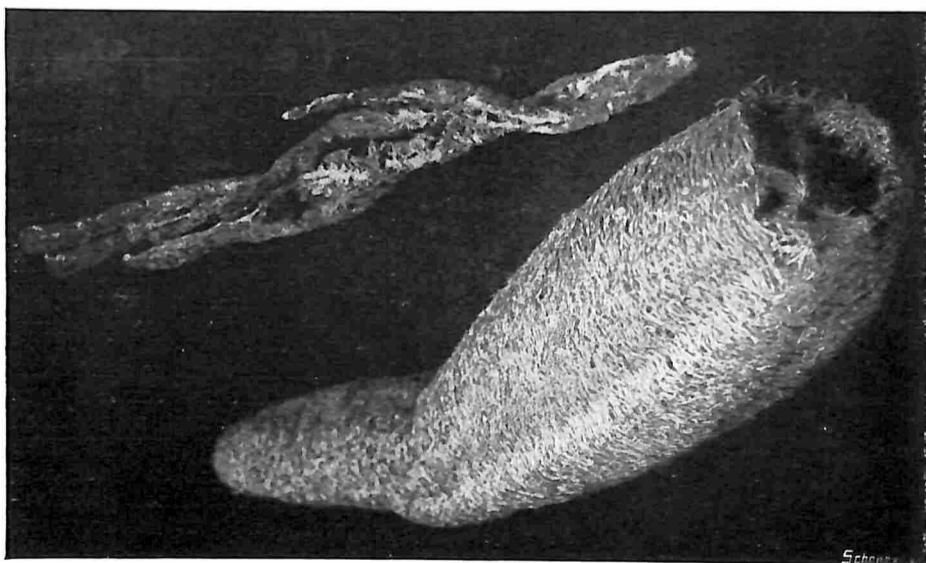

Foto Jos. Raemaekers.

VII. LUFFA SPONS. — VEZELSKELET. DIERLIJKE EN PLANTAARDIGE SPONS NAAST ELKAAR.